

Durmuş Hocaođlu

Köy ve Sosyal Hareketlilik

Zaman., 12 Temmuz 1997, Cumartesi., s.02 [“Görüşler” sayfası]

Durmuş Hocaođlu, *Zaman* Yazıları Sıra No: 05

Atıf:

- Hocaođlu, Durmuş., “Köy ve Sosyal Hareketlilik”., *Zaman.*, 12.07.1997, Cumartesi., s.02

Türkiye'nin uzun yıllardan beri devam edegelen kalkınma çabalarına rağmen, hâlâ belirleyici özelliğinin bir yarı-gelişmiş ülke olmak olduğu bilinmektedir. Buradaki “yarı-gelişmiş” ibaresi ile kastedilen şeyin, “ziraat toplumu” olmaktan çıkıp “sanayi toplumu” olma yolunda limit bir çizgiye, ya da bir eşik değere ulaşamamış olması anlamını mündemiç bulunduğunu söyleyebiliriz.

Nitekim 1927 yılında genel nüfus içerisinde % 76 olan köylü nüfus oranı, 70 yıl sonra ancak % 45 civarına indirilebilmiştir. Geriye kalan % 55'in de birçok bakımlardan ‘köylü’ karakteri taşıdığı göz öüne alınacak olursa, ülkemizin hâlâ bir ziraat toplumu olmaktan, ya da “köylülük”ten tam mânâsıyla halâs olamadığı ileri sürülebilir. Zira bu oran, gelişmişlik limiti için aşırı derecede yüksektir. Yukarıda sözü edilen, sanayileşme yolundaki “belirli bir limit çizgi”, ya da diğer bir ifade ile “sanayileşmenin eşik değerleri”nden birisi de köy nüfusunun genel nüfusa oranının % 10 civarına indirilmiş olmasıdır. Filhakika, bu oran gelişmiş - yani sanayileşmiş - ülkelerin oranı olup, Avrupalı sanayi ülkelerinde bunun da altındadır.

Köy, Köylü, Köylülük

Köy kavramını karakterize eden belli-başlı unsurlar “iskân”, “nüfus”, “ekonomi” ve “kültür” olarak özetlenebilir. Kısaca ifade edildikte, Köy, **iskân ve nüfus** olarak, büyük yerleşim merkezlerinin dışında meskûn, az nüfuslu; **ekonomik** olarak, küçük ve şahsî aile arazilerinde kapalı tarımsal üretim yapılan, artı-değer üretilmeyen, veya çok az üretilen, yani, kendi ürettiği ancak kendi geçimini karşılayabilen; **kültürel** olarak ise, genellikle kapalı toplum kültürünü haiz bir kırsal sosyal birim olarak tanımlanabilir. Köy ve Köylülük, bir başka kırsal (rural) yaşam biçimi olan Çiftçilik'ten farklıdır. **Çiftçilik**, geniş anlamında Köylülük'ü de tazammun etmekle beraber, dar ve spesifik anlamında, geniş arazilerde büyük ölçekte tarımsal üretim yapan, artı-değer üreten, yani, kendi ürettiğinin ancak küçük bir kesrini kendi geçimine hasredip, geriye kalanı piyasaya sürebilen bir ekonomik üretim tarzı anlamındadır. Gelişmiş ülkelerdeki kırsal nüfusun büyükçe bir kısmının da Köylülük'den ziyade Çiftçilik kategorisine dahil edilmesi gerektiği göz önüne alınmalıdır.

Köy ve Değişme

Hem sosyoloji ve hem de tarih felsefesi Köy ve Köylülük ile ilgilenmiştir. Modern Tarım Sosyolojisi'nin kurulmasından önceki dönemlerde, köylülük hakkındaki kanaatler, genellikle **“Ebedî Köylülük”** olarak adlandırılır. **Ebedî Köylülük**, köylülüğün bütün sosyal değişmeler karşısında statükocu olarak görülmesinin bir ifadesidir. Özellikle W. H. Biehl'e göre, Burjuvazi ve İşçi sınıflarının toplumun gelişmesini temin eden **“hareket kuvveti”** olmasına karşılık, Aristokrasi ve Köylüler toplumun **“değişmez kuvveti”** hükmündedirler.

Vakıa bu fikir yeni olmayıp, eskiden beri savunulmaktadır. Bir çok düşünür tarafından Köy'ün ve Köylülüğün **“durağan”** yapısına dikkat çekilmiştir. Bütün Antikçağ filozofları Köy'ü görmezlikten

gelerek tüm dikkatlerini Şehir'e çevirmişlerdir. Platon, Köylüleri İşçiler ile birlikte - buradaki **“işçi”** ibaresi kavramsal olarak sanayi dönemindekinden çok farklı bir anlam içermektedir - toplumun en alt tabakasında bulunan insanlardan addetmekte ve tasarlamış olduğu İdeal Devlet düzeninde onlara, bir bedendeki ayaklar gibi en aşağı seviyede bir rol yüklemektedir. Türk filozofu Fârâbî, Köy'ü **“eksik topluluk”** olarak nitelendirmekte ve, *“hayrın efdâli ve kemâlin âlâsı şehirden ufak olan topluluk merkezlerinde değil şehirlerde elde edilebilir”* demektedir. Oswald Spengler, bütün tarihî hareketlerin şehirlerde vuku bulduğunu, köylülüğün **“tarihî olmayan”** bir sosyal olgu olduğunu ileri sürmekte, Köy'ü bir nevi anakronik addetmekte, Tarih kavramını sadece Şehir'e hasretmektedir. Bütün ihtilâl stratejisini toplumun dinamik gücü, devrimin motoru olarak kabul ettiği Proletarya üzerine kurgulayan Lenin, köylüleri **“ihtilâlin ayak bağı”** olmakla itham etmektedir.

“Durağan Köylülük” olarak da isimlendirilmesi mümkün olan Ebedî Köylülük tezinin, Köy'ü bütün sosyal hareketler karşısında katıksız bir duyarsızlık sahibi, gelişmeler ve değişmeler karşısında adetâ bir katı **“frenleyici kuvvet”** rolü üstlenmekle, hattâ bir nevi **“medeniyet-karşıtı”** olmakla itham etmesi kuşkusuz çok aşırı bir iddiadır. Nitekim, Modern Tarım Sosyolojisi, Köy'ün, Ebedî Köylülük tezi taraftarlarınca ileri sürüldüğü gibi sosyal hareketlilik karşısında kesin bir frenleyici kuvvet rolü üstlendiği iddiasını, ampirik vakıalara istinad ederek reddetmekte ve Köy'ün, sosyal hareketliliklerden muhtelif şekillerde etkilendiğini ileri sürmektedir. Köy'ün sosyal hareketlilik (mobilite) ile olan bu ilişkisi, Türkiye bakımından da ciddî bir önem taşımaktadır.

Ancak, buradan hareketle, Ebedî Köylülük tezinin, Köy hakkındaki bu iddiaları temelli yanlış olduğu gibi bir sonuca varmak da başka bir yanlışlık olacaktır. Köy, toplumsal hareketlerin tümüyle dışında olmayıp onlardan etkilenmektedir, ama, tarihteki hemen bütün önemli sosyal hareketlerin birer **“şehir hareketi”** olduğunu söyleyen Spengler pek de haksız sayılmaz.

Yani, sosyal hareketlilik açısından menşein, merkezin ve asıl muharrik (motor) merciin **“Şehir”** olduğunu söylemek doğru kabul edilmelidir. Köy'ün sosyal hareketlilik ile olan hemen bütün ilgi ve bağlantıları, Şehir ile olan ilgi ve bağlantılarının bir fonksiyonudur. Gerçekten de, yeni ve farklı bir sosyal oluşumun, yani **“sosyal değişme”**nin başlangıcı daima Şehir, bitişi ise Köy'dür. Bir sosyal değişim Köy menşeli görünse dahi, bu değişme, mutlaka Şehir ile irtibatlıdır. Organizmacı bir metafora teşebbüs edecek olursak, Köylüler, adetâ bir gövdedeki parmak-uçları gibidir; kanın, en geç parmak uçlarına ulaşması gibi, sosyal değişmeler de en geç Köy'e ulaşır. Burada Köy'ün, Ebedî Köylülük tezi taraftarlarınca oldukça ileri bir hadde götürülmekle beraber büyük bir doğruluk payı taşıyan bir özelliği dikkat çekmektedir: Köy, hemen daima, sosyal hareketliliklerin, **“yeni”**nin karşısında bir direnme kaynağı ve **“eski”**nin sığınağı olmuştur.

Köy'ün bütün değişmeler karşısında ilgisiz, tamamiyle içine kapanık, hertürlü değişmeyi reddedici olduğu iddiası bütünüyle kabul edilir nitelikte olmamakla beraber sosyal değişmelerde cer rolünü üstlenenin Köy değil Şehir, sosyal değişme katarında Şehir'in

lokomotif, Köy'ün de son vagon olduğu ampirik ve tarihî bir vakiadır. Hiçbir ideoloji, hiçbir felsefe, hiçbir san'at akımı "kapalı toplum" (secret society) olan Köy'den çıkmaz. Bütün ideolojiler, felsefeler, fikirler ve "devrimler" için merkez, "açık toplum" (manifest society) olan Şehir'dir. Keza, hiçbir "devrim" Köy'den çıkmış değildir; Köy'den, olsa-olsa zavallı ve çaresiz "köylü isyanları" çıkar ve bunlar da daima trajik bir şekilde bastırılırlar.

"Merkez" olan Şehir'den başlayan her sosyal hareketlenme gibi çığır açıcı bütün toplumsal oluşumlar, yani "devrimler" de zamanla dalga-dalga çevreye yayılarak en sonunda, "muhit" olan Köy'e ulaşır. Ne var ki, Köy'e ulaşan bu devrim dalgasının Şehir'deki ile arasında önemlice bir 'faz farkı' oluşmuş, 'genliği' çok düşmüş, 'virtüöz' yani tahrip olmuş, deforme bir hal almıştır.

Fakat Köy'e gelerek yerleşen, sanki hep ezelden beri mevcutmuşçasına bir sabitlik hissi uyandıracak kadar durağan bir karaktere, statükoya kavuşan ve "köylü" olan bu dalganın bir de geri çekilmesi vardır. Bir sosyal hareketlilik dalgasının geri çekilmesi, esas itibarıyla bir sosyal değişmeden başka birşey değildir; eskiyi yerinden oynatan, yerine bir şekilde başka ve farklı birşey ikame etmeye çalışan her toplumsal kımıldama, bir toplumsal değişmedir. Köy'e kadar gelip yerleşen ve statükoya kavuşan belirli bir sosyal oluşum, bir başka yeni sosyal hareketlenme tarafından yerinden oynatılır; "geri çekilme" budur.

Bu geri çekilme işlemi bu prosedür ters (invers; mâkûs) çalışmaya başlar. Zira, yukarıda da sözü edildiği üzere, Köy, sosyal hareketlilik katsayısı düşük olduğu için statükoya çok meyyaldir, bu yüzden de oraya bir kere yerleşenin yerinden edilmesi zorlaşmaktadır. Ancak, bu hususta şu şekilde bir trajik durumla karşılaşıldığını da belirtmek icap eder: Köy, "eski" için bir "sığınak"tır, ama, "son sığınak"tır. Köye sığınan bir sosyal olgu, artık "bitme" noktasına gelmiş kabul edilebilir. Bunun içindir ki, geri çekilme işlemi esnasında, bir inanç, bir ideoloji için en sonra geldiği, en geç girdiği Köy, en son sığınma melcei olurlar. Bu itibarla Köy, toplumu yerinden oynatan hareketler karşısında başka yerlerdeki bütün direnme gücünü kaybeden ideolojiler ve inançlar için son savunma hattını, son savunma ve direnme noktasını oluştururlar.

Köy ve Din, veya Köylü Dini

Aynı keyfiyet Dinler için de geçerlidir; hiçbir din köyden doğmamıştır, hiçbir peygamber köylü değildir. Her din Şehir'den doğar, en sonra Köy'e ulaşır. Eğer bir dinde bir şekilde bir çekilme olursa, onun da son sığınma melcei yine Köy olmaktadır. Yani Köy, aynı zamanda dinlerin de son savunma hattını, son savunma ve direnme noktasını oluştururlar.

Eğer bir din Şehir'de iddialarını kaybedip de Köy'e iltica etmişse, bu, o din için son derece kritik ve trajik bir durum hasil olması demektir. Bu trajedinin iki vechesi vardır: Birincisi, o dinin niteliksel olarak büyük bir irtifa kaybetmesi demek olan bir hale tebdil olmasıdır ki bunun adı kısaca "**Köylü Dini**"dir. İkincisi ise şudur. Köy'e sığınan bir dinin sırtı duvara dayanmıştır; gidecek başka bir yeri kalmamıştır, ya bir "urûc" yapacak, ya bir "reâyâ kültürü"ne dönüşecek, ya da ömrünü ikmal ederek tarih sahnesinden çekilecektir.

Bu konuyu başka bir yazıda kısaca ele alacağız.

